

Турчинова Г. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ТЕМАТИКА, ТЕКСТИ, МОВНИЙ ТА МОВЛЕННЄВИЙ МАТЕРІАЛ У КУРСІ НАВЧАННЯ ВИКЛАДАННЯ БІОЛОГІЇ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

У статті подається характеристика тематики, текстів, мовного та мовленнєвого матеріалу, залученого у курсі навчання викладання біології англійською мовою. Досліджується емпіричний та прагматичний підходи щодо відбору мовного матеріалу.

Ключові слова: професійна спрямованість, автентичність матеріалу, складність тексту, прагматичний та емпіричний підходи.

Враховуючи те, наскільки швидко розвивається світ, як тісно співпрацюють між собою як вчені так і звичайні люди, якими темпами розповсюджуються інформація, також беручи до уваги той факт, що на перше місце як мова міжнародного спілкування вийшла англійська мова, постає питання досконалого оволодіння цією мовою. І простого спілкування з обговоренням погоди та побаченого фільму вже недостатньо. Сьогодення вимагає набагато більшого. Тому ми звернулися до проблеми підготовки вчителів, які зможуть самі викладати свій фах англійською мовою та надати більш глибокі знання своїм учням, навчати їх спілкуванню використовуючи фахову термінологію. **Метою статті** є структура та характеристика етапів курсу навчання викладання біології англійською мовою. Проблемою навчання іноземної мови для спеціальних цілей займалися низка вчених С. К. Фоломкина, В. В. Титова, В. Б. Закорюкін, В. М. Панченко, Л. М. Твердин, С. Kennedy, R. Bolito та інші. В роботах цих вчених підіймалися питання навчання фахового мовлення, але не було запропоновано жодного курсу з підготовки вчителя, який би викладав свій фах (біологія, хімія, географія) англійською мовою. Тому ми звернулися саме до цього питання.

Тематика

Під цим компонентом змісту навчання ми розуміємо відрізок дійсності, яка відбивається у нашій свідомості, а в методичному аспекті визначається як ймовірний згорнутий текст, який подано у вигляді короткої тези, афоризму, прислів'я, приказки та який підлягає розгортанню у процесі говоріння та вилученню інформації і згортанню при читанні й аудіюванні [9]. Під час відбору тематики для курсу підготовки майбутніх учителів до викладання біології англійською мовою ми поділяли думку В. П. Безпалька, який говорить, що навчальний матеріал є доступним, якщо мова, на якій він викладений, вже засвоєна раніше – в інших предметах, або у попередніх розділах даного курсу [1]. Якщо теми іноземними мовами складені на основі тієї інформації і досвіду, які студенти мають з фахових дисциплін – це значно полегшує їм засвоєння нової лексики і спілкування в межах тем, тому що вони намагаються знаходити і використовувати максимальну кількість опор

для розуміння того, про що читають і говорять, користуються здогадкою, доповнюють відомий зміст новими відомостями. Під час розробки тематики нашого курсу ми додержувалися критеріїв відбору тем, а саме:

- професійна спрямованість;
- узгодженість з програмою викладання біології в школі та ВНЗ;
- інформативність;
- підвищення мотивації студентів та надання матеріалу для засвоєння якнайбільшої кількості мовленнєвих форм і функцій.

Ми проаналізували тематичні плани з усіх розділів біології, які викладаються у ВНЗ на природничому факультеті, а також опрацювали підручники, які використовуються під час викладання біології в школі і дійшли висновку, що опанування тем під час підготовки майбутніх учителів до викладання біології англійською мовою потрібно робити за такою ієрархією:

I курс – Цитологія, Ботаніка, Зоологія.

II курс – Ботаніка, Зоологія, Анатомія людини, Біофізика.

III курс – Біогеографія, Гістологія, Фізіологія людини, Генетика з основами селекції.

IV курс – Мікробіологія, Вірусологія, Валеологія та екологія.

Тексти

Відбору текстів, необхідних для кожного конкретного курсу при вивченні English for specific purpose (ESP) приділяється велика увага науковцями [3, 4, 5, 6, 11, 12]. Проаналізувавши дослідження цих вчених, а також дослідивши матеріали комітету Ради Європи з освіти, ми дійшли висновку, що серед критеріїв, які висуваються до текстів під час укладання курсу підготовки майбутніх учителів до викладання біології англійською мовою слід виділити такі:

- професійна спрямованість;
- автентичність;
- сюжетна закінченість і логічна завершеність тексту;
- ступінь складності.

Розглянемо ці критерії. **Професійна спрямованість.** Це є головним та важливим критерієм щодо відбору текстів. В методиці існує практика відбору іншомовного матеріалу разом з викладачами кафедр профілюючих дисциплін [8]. Усі відібрані нами теми передбачають вивчення основних тем біологічних дисциплін з метою формування вмінь вести педагогічну діяльність з біології англійською мовою.

Автентичність матеріалу. Автентичним традиційно називають матеріал, що не був спочатку призначений для навчальних цілей. Більшість авторів вважають необхідним працювати тільки з автентичними текстами. На їх думку саме через автентичність тексти відображають суть навчання – навчання вміням передавати та отримати відповідну інформацію. Ми поділяємо думку Ch. Kennedy та R. Bolitho відповідно того, що навіть на самому початковому етапі навчання ESP, коли рівень мовленнєвої та професійної підготовки студентів низький, краще взяти найпростіші тексти зі

спеціальності, ніж матеріал, який був адаптований з метою спрощення граматичних структур та зняття лексичних труднощів.

У дослідженнях М. К. Бородуліної, А. Л. Карлін, А. С. Лур'є поряд з іншими вимогами до відбору текстового матеріалу виділяється **сюжетна закінченість і логічна завершеність тексту**. Цю вимогу ми враховували при відборі автентичних текстів для формування вмінь викладання біології іноземною мовою. Сюжетна закінченість і логічна завершеність тексту надають студентам можливості бачити текст у цілому, виділяти окремі його компоненти, зупиняючись на деталях або навпаки виокремлювати тільки головну ідею. Саме це буде сприяти формуванню вмінь переказу фахових текстів, а також використання їх для надання аргументації своїм висловлюванням. Що стосується питання обсягу навчального тексту, то ми вважаємо, що на визначення обсягу великий вплив має мета, з якою застосовується текст, сюжетна закінченість і логічна завершеність тексту, ступінь його складності та етап навчання. У методиці навчання ІМ немає єдиної думки щодо визначення кількості знаків, які обумовлюють обсяг тексту. У нашому випадку ми вважаємо за доцільне на початковому етапі використовувати тексти обсягом від 800 до 1500 знаків із залученням різних малюнків, фотографій, таблиць та іншої наочності. На подальших етапах навчання обсяг текстів слід збільшувати, доводячи тексти до 3000-4000 знаків.

Велике значення має **ступінь складності тексту**. Складність тексту визначається його абстрактним логічним змістом, структурними елементами, функціональною жанровою приналежністю та його стильовими рисами. Спираючись на Г. А. Гринюк [6], у нашому курсі ми використовуємо такі типи текстів: **тексти-описи**, що складаються з невеличких за обсягом абзаців, мають ілюстрації, надають наочну характеристику предмету чи явища; **тексти-повідомлення** – невеликі за обсягом і якщо мають ілюстрації, то це фотографічні зображення предметів, про які повідомляється нова інформація. За напрямом – це статті, повідомлення про біологічні явища, оглядові статті теоретичного характеру. Тексти-описи та тексти-повідомлення відносяться до I рівня складності і передбачають можливість використання їх у практичних цілях, що обумовлює природну вмотивованість та активність студентів. Тому ми вважаємо, що є сенс використовувати їх протягом усіх років навчання.

До II рівня складності відносяться **тексти-роздуми**, що мають ілюстративний матеріал, мають формули, які або виводяться, або підтверджуються [6]. Вони мають загальнотеоретичний характер або розглядають якусь проблему з залученням різного роду посилань на різні думки, доказовістю запропонованої точки зору або можливістю вирішення проблеми. Все це зумовлює і композиційну складність текстів-роздумів. Вони, на відміну від текстів-описів та текстів-повідомлень більші за обсягом, мають складні речення та велику кількість абзаців. Тому ми вважаємо, що

тексти II рівня складності стануть цікавими та корисними для студентів на III та IV роках навчання.

Мовний та мовленнєвий матеріал

Оволодіння ІМ – це довготривалий і складний процес. Мовленнєва діяльність потребує не просто репродукування або впізнання при одночасному вилученні з пам'яті змісту одиниці, а й заснованого на запам'ятовуванні вибору у широкому аспекті: вибору елемента у зв'язку з вираженим смислом і мовленнєвої ситуації при говорінні та письмі, під час читання чи аудіювання, вибору, тобто, встановлення сенсу або визначення функції даного мовного елемента в даному екстралінгвістичному та інтралінгвістичному контексті. Ми вважаємо за доцільне уточнити поняття "мовний матеріал". Погоджуючись з Б. А. Лапідусом, ми вважаємо, що мовний матеріал розуміється як матеріальні одиниці (їх форма, семантика, предметно-логічне значення плюс різного роду конотативні значення і правила їх використання), так і закономірності (правила) з'єднання матеріальних одиниць у висловлюваннях, закономірності (правила) будівництва висловлювань, тобто так звані інтегруючі одиниці [7]. Можливості опанування ІМ на кожному етапі професійної освіти обмежені. Тому у методиці навчання ІМ існує поняття мінімуму мовного матеріалу. Мінімізація змісту навчання для кожної ланки освіти знаходить своє відображення у кількісному обмеженні мовного матеріалу, у різному обсязі рецептивного і продуктивного мовного мінімуму, а також у значному обмеженні сфер і ситуацій спілкування, тематики і предметного змісту мовлення.

Предметом діяльності при навчанні ІМ є думки (ідеальний предмет) та одиниці мовлення (матеріальний предмет). Об'єктом предметної діяльності, на основі якої формуються знання, навички та вміння студентів, є мовний і мовленнєвий матеріал, що включає словоформи, словосполучення, фрази, надфразові єдності та розгорнуті зв'язні тексти у вигляді усного та письмового висловлювання в діалогічній чи монологічній формі, як кінцевий продукт говоріння і письма та як основа для сприймання [2, 10]. Мовленнєва дія неможлива поза ситуацією спілкування. Тому відбір мовленнєвого матеріалу, до складу якого входять мовленнєві формули та зразки ситуативно тематично зумовлених мовленнєвих висловлювань різної тривалості: на рівні тексту, надфразової єдності, фрази, вільні та стійкі словосполучення є тим матеріалом, за допомогою якого здійснюється процес спілкування.

Спираючись на дослідження В. Л. Скалкіна щодо підходів до відбору мовного матеріалу, зупинимось на тих, які ми обрали під час визначення змісту навчання нашого курсу.

Інтуїтивно-емпіричний підхід. В його основі закладений досвід методиста або автора як носія мови і викладача. Цей підхід забезпечує мовним матеріалом лише початковий період навчання і допомагає виділити тематичну лексику. Труднощі у відборі мовного матеріалу при інтуїтивно-

емпіричному підході починаються на пізніших стадіях навчання, коли досвід викладачів та авторів підручників перестає збігатися.

Прагматичний підхід, який базується на вимогах до спілкування іноземною мовою. Ці вимоги призвели до появи критеріїв відбору: тематичного відбору слів, що враховує основні лінгвістичні характеристики лексичних одиниць, а саме: семантичну цінність, багатозначність, використання термінологічної лексики. Критерій опису понять, а також слів, які можуть слугувати синонімічною заміною інших слів. При цьому маються на увазі не тільки стійкість і відтворюваність відібраних одиниць, але і їх здатність підтримувати та організовувати спілкування. До комунікативних одиниць відбору зараховуються розмовні репліки і ситуаційні кліше. Кліше дають змогу не тільки вільно підтримувати розмову, але й оперативно передавати інформацію. Отже, принцип комунікативності потребує включення мовного та мовленнєвого мінімуму готових стандартних висловів, обумовлених необхідністю використання мовних засобів. Відбір стандартних висловів є необхідним для навчання природного спілкування іноземною мовою. Тому, відбору мовного та мовленнєвого матеріалу сприяють такі принципи: принцип функціональності, який передбачає відбір мовних одиниць, допомагає перетворювати мову в мовлення; принцип комунікативності – відбір одиниць, які створюють і підтримують спілкування; принцип системності, тобто групи лексичних одиниць, які складають закриті семантичні системи.

Що стосується соціокультурної компетенції, то стосовно нашого курсу вона реалізується через відпрацювання стандартів комунікативної поведінки вчителя, який буде здійснювати свою педагогічну діяльність та виступати у ролі учасника конференції, семінарів тощо. Ми згодні з думкою R. Lado про те, що культура, яка носить назву “культури з маленької букви”, є стандартизованою поведінкою (patterned behavior). Навчання культурі у курсі нерідної мови з метою забезпечення повноцінної комунікації цією мовою зводиться до навчання стандартної поведінки, яка відрізняє носіїв даної мови в різних комунікативних ситуаціях [13].

Що стосується знань, то ми можемо сказати, що знання, отримані під час навчання нашого курсу мають немовний, а предметний характер. Вони прямо витікають з відібраних тем та текстів. Стосовно спеціальних знань, то студенти зможуть опанувати:

- знаннями лексики та термінологічних одиниць англійської мови;
- відбором потрібного слова або граматичної форми для адекватної передачі комунікативного наміру;
- подачею навчального матеріалу з метою розуміння його з боку тих, кого навчають;
- стилістичними особливостями використання лексико-граматичних засобів англійської мови стосовно ситуації спілкування.

Усе викладене дає нам підставу для розробки структури курсу та методики підготовки майбутніх учителів до викладання біології англійською мовою.

Використана література:

1. Беспалько В. П. Опыт разработки критериев качества усвоения знаний учащихся // Методы и критерии оценки знаний, умений и навыков учащихся при программированном обучении / под ред. В. Беспалько. – М., 1969. – С. 16-29.
2. Бим И. Л. Теория и практика обучения немецкому языку в средней школе: Проблемы и перспективы / И. Л. Бим. – М. : Просвещение, 1988. – 256 с.
3. Бжоско Е. Г. Обучение устной иноязычной речи на продвинутом этапе (на материале преподавания английского языка в медицинском институте) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. / Е. Г. Бжоско. – К., 1984. – 187 с.
4. Вайсбурд М. Л., Калинина С. В. Некоторые проблемы обучения иностранному языку в школе с преподаванием ряда предметов на иностранном языке. – В кн.: Актуальные вопросы обучения иностранным языком в средней школе / М. Л. Вайсбурд, С. В. Калинина. – М. : Педагогика, 1973. – С. 236-255.
5. Гальскова Н. Д., Соловцова Э. И. К проблеме содержания обучения иностранным языком на современном этапе развития школы / Н. Д. Гальскова, Э. И. Соловцова // Иностр. яз. в школе. – 1991. – № 3. – С. 29-40.
6. Гринюк Г. А. Обучение чтению специальной немецкой литературы на основе разграничения уровней сложности текстов. (Третий этап неязыкового вуза) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. / Г. А. Гринюк. – К., 1978. – 158 с.
7. Лапидус Б. А. Проблемы содержания обучения языку в языковом вузе / Б. А. Лапидус. – М. : Высш. школа, 1986. – 120 с.
8. Манякина Л. Ф. Обучение студентов техникумов торгово-экономической профессиональной беседы на английском языке : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Л. Ф. Манякина. – К., 1998. – 162 с.
9. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник / кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2001. – 320 с.
10. Пассов Е. И. Методология построения теории-модели обучения говорению на коммуникативной основе / Е. И. Пассов // Проблемы коммуникативного подхода к обучению иноязычной речевой деятельности : сб. науч. тр. / Воронежский гос. пед. ин-т. – Воронеж, 1981. – С. 3-19.
11. Hutchinson T., Waters A. English for specific purposes: A learner-centred approach. / T. Hutchinson, A. Waters. – Cambridge : Cambridge University Press, 1987. – 183 p.
12. Kennedy C., Bolitho R. English for specific purposes / C. Kennedy, R. Bolitho. – London : MacMillan Publishers Ltd, 1984. – 149 p.
13. Lado R. Language Teaching. A Scientific Approach / R. Lado. – New York, 1964. – P. 32.

ТУРЧИНОВА Г. В. Тематика, тексты, языковой и разговорный материал в курсе обучения преподавания биологии на английском языке.

Дается характеристика тематики и текстов, языкового и речевого материала, включенного в курс обучения преподавания биологии на английском языке. Исследуются эмпирический и прагматический подходы к выбору языкового материала.

Ключевые слова: профессиональная направленность, аутентичность материала, сложность текста, эмпирический и прагматический подходы.

TURCHINOVA G. V. Subject, phototypographs linguistic and colloquial material in a course teaching of teaching of biology in English language.

The features of the themes and texts, language and speaking materials included in the course of training to teach biology in English are given. The empiric and pragmatic approaches towards choosing language material are researched.

Keywords: professional orientation, valid material, complicity of the text, empiric and pragmatic approaches.